

ISSN 2029–2236 (print)
ISSN 2029–2244 (online)
SOCIALINIŲ MOKSLŲ STUDIJOS
SOCIAL SCIENCES STUDIES
2009, 4(4), p. 383–387

Profesoriaus Vytauto Piesliako knygų
„Lietuvos baudžiamoji teisė. Pirmoji knyga“ ir
„Lietuvos baudžiamoji teisė. Antroji knyga“
(antrasis pataisytas ir papildytas leidimas)

RECENZIJA

Andrius Nevera, Aurelijus Gutauskas

Mykolo Romerio universiteto Teisės fakulteto
Baudžiamosios teisės katedra
Ateities g. 20, LT-08303 Vilnius, Lietuva
Telefonas (+370 5) 271 4584

Elektroninis paštas A.Nevera@lat.lt; agutas@mruni.eu

Pateikta 2009 m. lapkričio 20 d., parengta spausdinti 2009 m. gruodžio 28 d.

Sėkmingą teisės, kaip socialinių mokslų, studijų procesą lemia įvairūs antecedentai. Vienas jų – gausi ir akademiniam jaunimui prieinama kalba išspausdinta literatūra. Kita vertus, net ir esant gausiam literatūros sąrašui konkrečių teisės šakų studijuojantysis prioriteta teikia vadovėliams arba jų atitikmenims. Atkūrus nepriklausomybę Lietuvoje baudžiamosios teisės tematika buvo išspausdinti vos keli tokio pobūdžio literatūros šaltiniai. Svarbiausi jų – baudžiamosios teisės bendrosios ir specialiosios dalių vadovėliai. Šie vadovėliai bei kitos knygos baudžiamosios teisės tematika buvo parašytos remiantis 1961 m. Lietuvos TSR baudžiamuoju kodeksu, su pakeitimais ir papildymais galiojusiu iki 2003 m. gegužės 1 d. Tuo tarpu po to, kai įsigaliojo 2000 m. rugsėjo 26 d. įstatymu Nr. VIII-1968 Lietuvos Respublikos Seimo patvirtintas Baudžiamasis kodeksas (toliau – BK), jokių vadovėlių, baudžiamosios teisės tematika, arba juos atitinkančių pedago-

ginių mokslinių darbų nebuvo sukurta ir išspausdinta. Dėl šių priežasčių galima teigti, kad profesoriaus Vytauto Piesliako knygu „Lietuvos baudžiamoji teisė“ ciklas yra senai subrendusio poreikio atgarsis.

Kita vertus, bet koks vadovėlis arba kitas pedagoginis mokslinis darbas yra ne tik akademinio jaunimo poreikius atliepiantis literatūros šaltinis. Teisėjai, advokatai, prokurorai, ikiteisminio tyrimo pareigūnai, o pagaliau ir baudžiamąja teise besidomintys arba su ją susidūrę asmenys taip pat turi interesą skaityti ir semtis žinių iš tokios literatūros, kuri kiek įmanoma labiau atitinka aktualią 2000 m. Lietuvos Respublikos baudžiamojo kodekso redakciją. Galiausiai ir pirmosios, ir antrosios knygos vertė susijusi su informacijos jose pateikimo pobūdžiu. Anksčiau spausdinti mokomieji leidiniai buvo teorinių minčių rinkinys, o juk didžiausią efektą duoda tik teorijos ir praktikos simbiozė. Profesoriaus V. Piesliako knygu „Lietuvos baudžiamoji teisė“ ciklas yra apmąstytas ir sėkmingas tokios simbiozės įgyvendinimo pavyzdys. Nagrinėdamas aktualiausius baudžiamosios teisės klausimus autorius pateikia ne tik konkrečios problemos teorinius aspektus, bet ir Lietuvos Aukščiausiojo Teismo, kaip vienintelio kasacinio teismo Lietuvoje, praktiką.

Svarbi šių knygų ypatybė – jų skyrių išbaigtumas. Visi klausimai išdėstyti dalykiškai ir nuodugniai, kiekvienu probleminiu atveju pateikiamos autoriaus pastabos bei komentarai.

Pirmoji knyga, „Lietuvos baudžiamoji teisė“, skirta baudžiamosios teisės sampratai, baudžiamajam įstatymui ir jo galiojimui laike, nusikalstamos veikos sampratai bei baudžiamosios atsakomybės pagrindui – nusikalstamos veikos sudėčiai.

Šioje knygoje daugiausiai vietos skirta baudžiamosios teisės sampratos, paskirties, baudžiamosios teisės šaltinių bei baudžiamųjų įstatymų aiškinimo analizei. Didelis dėmesys skiriamas baudžiamajam kodeksui ir jo sandarai, vertinama tarptautinių sutarčių reikšmė Lietuvos baudžiamajai teisei. Daug dėmesio autorius skiria baudžiamojo įstatymo normoms aiškinti. Ir tai natūralu, nes neteisingai išaiškinus įstatymą, kyla pavojus neteisingai jį pritaikyti, t. y. nepagrįstai arba neteisingai nuteisti žmogų, pagaliau paskirti neteisėtą bausmę.

Toliau autoriaus dėmesys telkiamas ties baudžiamųjų įstatymų raidos Lietuvoje analize bei baudžiamosios politikos samprata. Baudžiamųjų įstatymų raida Lietuvoje analizuojama trimis etapais: 1990–1994 m.; 1995–1998 m.; 1999–2003 m. Įdomiai autorius gvildena baudžiamosios politikos įstatymų leidybos srities bei praktinės baudžiamosios politikos lygmenis.

Trečiame skyriuje analizuojami aktualūs nusikalstamų veikų kvalifikavimo klausimai, susiję su baudžiamųjų įstatymų galiojimu laiko atžvilgiu. Autorius sutelkia dėmesį į baudžiamųjų įstatymų galiojimo laike nuostatas, kai darant nusikalstamą veiką galiojo vienas įstatymas, o priimant procesinius sprendimus – kitas. Taip pat pateikiami argumentuoti atsakymai, kuris įstatymas turi būti taikomas, pagal kurį įstatymą turi būti kvalifikuojama kaltininko veika, ar ji apskritai gali būti kvalifikuojama ir kita.

Ypač svarbus skyrius, kuris skirtas, autoriaus nuomone, labiau civilizuotos baudžiamosios politikos teisiniams pagrindams. Šiame skyriuje autorius detalizuoja naujas Baudžiamojo kodekso principines nuostatas.

Toliau nuosekliai pereinama prie baudžiamosios teisės svarbiausios dalies – nusikalstamos veikos bei jos požymių. Autorius gilinasi į nusikalstamų veikų atribojimo nuo kitų žmogaus poelgių probleminius aspektus.

Paskutinis pirmosios knygos skyrius skirtas nusikalstamos veikos sudėties sampratai bei jos požymių analizei. Jame gvildenamas nusikalstamos veikos sudėties modelis ir Lietuvos įstatymų leidybos, ir teisės taikymo praktikoje. Atskirų nusikalstamos veikos sudėties požymių probleminiai klausimai išgryninami septintame ir aštuntame skyriuose. Septintas skyrius skiriamas objektyviųjų nusikalstamos veikos sudėties požymių baudžiamajam teisiniam vertinimui, o aštuntas – subjektyviųjų nusikalstamos veikos sudėties požymių baudžiamajam teisiniam vertinimui.

Antroji „Lietuvos baudžiamosios teisės“ knyga skirta aplinkybių, turinčių įtakos baudžiamajai atsakomybei, nusikalstamos veikos teisinių padarinių ir valstybės baudžiamosios jurisdikcijos principų studijai. Analizuodamas aplinkybes, turinčias įtakos baudžiamajai atsakomybei, autorius nagrinėja baudžiamąją atsakomybę šalinančias aplinkybes, parengtinę nusikalstamą veiką, kelių asmenų dalyvavimą darant nusikalstamą veiką ir nusikalstamų veikų daugumą, o nagrinėdamas nusikalstamos veikos teisinius padarinius – baudžiamosios atsakomybės sampratą, dvigubos atsakomybės problemą, baudmės baudžiamojo poveikio priemones ir jų skyrimą, atleidimą nuo baudžiamosios atsakomybės ir baudmės, baudžiamojo įstatymo senaties bei teistumo institutus. Specifinis šios knygos aspektas – baudžiamosios jurisdikcijos principai.

Analizuojant baudžiamąją atsakomybę šalinančias aplinkybes didžiausias dėmesys skiriamas būtinajai ginčiai kaip vienai iš prigimtinių žmogaus teisių. Įgyvendinant šią teisę kiekvienas žmogus susiduria su dilema – naudoti būtinąją gintį ar ne, o jei naudoti, tai kaip intensyviai? Šie ir kiti būtiniosios ginties aspektai išryškunami analizuojant šios ginties teisėtumo sąlygas. Visos teisėtumo sąlygos nagrinėjamos remiantis teismų praktika, parodančia kiekvienos jų problemiškausius ir labiausiai su gyvenimu susijusius aspektus.

Teoriniu ir praktiniu požiūriu probleminės yra tokios baudžiamąją atsakomybę šalinančios aplinkybės kaip nusikalstamos veikos padarymu įtariamo asmens sulaikymas bei profesinių pareigų vykdymas. Iki šiol teoretikai nesutaria dėl to, koks yra šių aplinkybių santykis ypač tuomet, kai vertinama statutinių pareigūnų veikla sulaikant įtariamus nusikalstamos veikos padarymu asmenis. Vieni autoriai teigia, kad minėtos aplinkybės – tai dvi savarankiškos sritys, nes BK 29 straipsnyje reglamentuotos nusikalstamos veikos padarymu įtariamo asmens sulaikymo ir žalos jam padarymo teisėtumo sąlygos taikomos išskirtinai civiliams asmenims, o pareigūnai atitinkamu tikslu veikia pagal jų profesinę veiklą reglamentuojančius įstatymus arba teisės aktus. Kitaip tariant, jokios kolizijos tarp šių baudžiamąją atsakomybę šalinančių aplinkybių ir jas įprasminančių teisės normų nėra. Kiti yra įsitikinę, kad BK 29 straipsnis akumuliuoja pagrindines nusikalstamos veikos padarymu įtariamo asmens sulaikymo teisėtumo sąlygas, o ypač susijusias su žalos padarymu. Kitaip tariant, laikomasi nuostatos, kad įtariamojo asmens sulaikymo metu daromos žalos ribos nustatytos ne atitinkamų pareigūnų veiklą reglamentuojančiuose teisės aktuose, o Baudžiamajame kodekse. Šios, neabejotinai diskutuotinos, pozicijos šalininku yra ir recenzuojamos knygos autorius.

Ne ką mažiau problemų kelia ir būtinasis reikalingumas bei teisėsaugos institucijų užduoties vykdymas. Šių baudžiamąja atsakomybę šalinančių aplinkybių teisėtumo sąlygų analizei taip pat skiriama deramai dėmesio.

Ir doktrinoje, ir teismų praktikoje nuomonės skiriasi ir dėl parengtinės nusikalstamos veiklos, kaip nusikalstamos veikos stadijų aspekto, baudžiamumo, rengimosi atriboti nuo pasikėsینimo, o pasikėsینimo – nuo baigtinės nusikalstamos veikos. Šie probleminiai klausimai kiek įmanoma plačiai pristatyti ir išnagrinėti recenzuojamoje knygoje, o svarbiausios problemos sprendžiamos remiantis teismų praktika. Didelis dėmesys skiriamas parengtinės nusikalstamos veikos sąlygoms analizuoti, kriterijams, kuriais remdamasis įstatymų leidėjas skiria nusikalstamos veikos stadijas, kaip formuluoja jų požymius ir kaip sprendžia baudžiamosios atsakomybės klausimus.

Akivaizdžią praktinę reikšmę atsižvelgiant į nusikalstamos veikos stadijas turi asmens veikos kvalifikavimas esant nusikalstamą veiką imituojančiam modeliui bei savanoriškam atsisakymui. Nagrinėdamas pirmąjį aspektą autorius pristato šiuo metu vyraujančią nuomonę, kad darantį nusikalstamą veiką kontroliuojant teisėsaugos pareigūnams arba, kitaip tariant, taikant nusikalstamą veiką imituojantį modelį veika kvalifikuojama kaip pasikėsینimas. Esminis to argumentas – realios žalos nepadarymas baudžiamąjo įstatymo saugomoms vertybėms. Neabejotina, kad šiuo metu teorinio „švarumo“ ir praktiškumo kovoje laimi pastarasis aspektas, tačiau autoriaus pristatyta praktika leidžia daryti prielaidą, jog prieš keletą metų suformuluota taisyklė gali būti ir pakeista.

Savanoriško atsisakymo nagrinėjimas pateiktas iškristalizavus ir aptarus šio baudžiamosios teisės bendrosios dalies instituto požymius ir juos iliustruojant praktiniais pavyzdžiais. Sudėtingiausias šio klausimo aspektas – savanoriško atsisakymo taisyklės, kai bendrininkaujama. Šį aspektą reglamentuojančios BK 23 straipsnio normos yra painios, todėl labai svarbu matyti, kaip jos suprantamos praktikoje. Pastarasis šio klausimo aspektas knygoje pristatomas gan plačiai.

Tą patį galima pasakyti ir apie tuos knygos skyrius, kuriuose kalbama apie kelių asmenų dalyvavimą darant nusikalstamą veiką ir jo baudžiamąjį teisinį vertinimą bei nusikalstamų veikų daugetą. Kita vertus, atkreiptinas dėmesys į tai, kad naujais Lietuvos Aukščiausiojo Teismo praktika dėl pakartotinumų (realiosios sutapties) atribojimo nuo pavienės tęstinės nusikalstamos veikos yra kitokia negu pateikta knygoje, o dėl veikos kvalifikavimo kaip bendrininkavimas yra atskira nuomonė, kuri gali būti postūmis stiprinti pristatomą poziciją. Juolab kad tokiam teismų praktikos postūmiui yra ir teorinių prielaidų.

Daugelis antrosios knygos skyrių skirti nusikalstamos veikos teisiniams padariniams analizuoti. Pradedant penktuoju ir baigiant keturioliktuju skyriais išnagrinėti visi šiai temai priskirtini klausimai. Žinoma, didžiausias dėmesys skirtas baudmės ir baudžiamąjo poveikio institutams bei baudmės ir baudžiamąjo poveikio priemonių skyrimui. Atkreiptinas dėmesys į tai, kad autorius, siekdamas pagrįsti minėtais klausimais dėstomas teorines nuostatas, išnagrinėjo labai gausią Lietuvos Aukščiausiojo Teismo praktiką ir atrinko pačius aktualiausius pavyzdžius. Pažymėtina, kad autorius rašydamas apie baudmes bei jų skyrimą išstudijavo skirtingų valstybių įstatymus dėl bausmių skyrimo, juos lygino.

Natūralu, kad analizuojant nusikalstamos veikos padarymo teisinius padarinius svarbus klausimas yra teismų veiklos statistiniai rodikliai, nes tik jie parodo, ar pasiteisino įstatymų leidėjų atitinkami lūkesčiai. Autorius šį klausimą pateikia įvairiais aspektais, bet daugiausia dėmesio neatsitiktinai skiriama terminuoto laisvės atėmimo bausmei. Terminuoto laisvės atėmimo bausmė yra ryškiausias nusikalstamų veikų recidyvą lemiantis faktorius. Kuo dažniau ši bausmė taikoma bei kuo ilgesni šios bausmės terminai, tuo didesni ir recidyvo rodikliai.

Paskutinis – penkioliktas – šios knygos skyrius skirtas Lietuvos Respublikos baudžiamosios jurisdikcijos principams, kurie yra ne kas kita kaip vienas iš BK, kaip vientiso baudžiamojo įstatymo, sėkmingo taikymo ramsčių. Juk būtent nuo valstybės šios srities politikos priklauso baudžiamųjų įstatymų taikymo mastai. Šiuo klausimu autorius visiškai teisingai teigia, kad analizuojant 1961 m. Baudžiamojo kodekso atitinkamas normas ir lyginant jas su 2000 m. Baudžiamojo kodekso normomis galima akivaizdžiai matyti, kaip kinta valstybės požiūris į savo jurisdikciją dėl nusikalstamų veikų, padarytų kitose valstybėse. Pagrįstas autoriaus klausimas ir dėl tokio pokyčio rezultatų. O esmė ta, kad pati paslankiausia valstybės baudžiamosios jurisdikcijos sritis – ekstrateritorinė jurisdikcija – gali būti įgyvendinama remiantis daugeliu principų. Tačiau sklandžią valstybės veiklą taikant baudžiamuosius įstatymus lemia ne tiek konkrečiose BK normose įtvirtinti vieni arba kiti baudžiamosios jurisdikcijos principai, kiek konkrečius principus įtvirtinančių normų turinys. Šio vertinimo esmė, kad neatsižvelgus į konkretaus baudžiamosios jurisdikcijos principo sąlygas siekis juo remiantis vykdyti valstybės baudžiamąją jurisdikciją gali būti nesėkmingas. Į šiuos aspektus dėmesį atkreipia, juos nagrinėja ir recenzuojamos knygos autorius.

Žinoma, valstybės baudžiamosios jurisdikcijos klausimas įpareigoja nagrinėti ne tik principus, kuriais remiantis veikos kaltininkas gali būti nuteistas vadovaujantis Lietuvos Respublikos baudžiamuoju kodeksu, bet ir atsisakymo nuo baudžiamosios jurisdikcijos fenomeną. Šis klausimas taip pat pristatomas antroje knygoje. Nepaisant to, kad jis nėra plačiai išnagrinėtas, esminiai, didžiausią reikšmę praktikai turintys, jo aspektai aptarti.

Atsižvelgiant į tai, kas šioje recenzijoje pasakyta, galima neabejotinai teigti, kad recenzuojamos dvi profesoriaus V. Piesliako knygos „Lietuvos baudžiamoji teisė“ yra reikšmingi, aktualūs ir originalūs leidiniai. Jie neabejotinai gali būti naudingi ir aiškinant BK normas, ir jas taikant. Be to, šios publikacijos vertingos kaip kitokios nuomonės pažinimo šaltiniai ir yra geras postūmis mokslinėms diskusijoms, nes tik jų metu galima surasti tinkamiausią ir todėl teisingiausią sprendimą.